

Advies over onderwijs voor doofblinde kinderen

Vlaamse Onderwijsraad

Kunstlaan 6 bus 6
BE-1210 Brussel

T +32 2 219 42 99

F +32 2 219 81 18

www.vlor.be

info@vlor.be

Wijs beleid door overleg

Advies op eigen initiatief

Uitgebracht door de Algemene Raad op 28 april 2016 met eenparigheid van stemmen

Vorbereiding: commissie voor het Buitengewoon Basisonderwijs en de commissie Buitengewoon Secundair Onderwijs op 12 januari, 4 februari en 3 maart 2016 onder het voorzitterschap van Annemie Jennes en Willy Claes – onderbouwd a.d.h.v. een hoorzitting op 4 februari 2016 met De Kade, Brugge en Dr. Marlene Daelman, experte inzake doofblinde kinderen.

Dossierbeheerder: Roos Herpelinck

1 Situering

Met dit advies vraagt de Vlor een sterkere aandacht van de Vlaamse minister voor Onderwijs voor de specifieke noden aan onderwijs en ondersteuning van doofblinde kinderen. Om hen adequate ontwikkelingskansen te geven, is er nood aan een een-op-eenrelatie tussen de leerkracht en de lerende. Die vraagt meer specifieke omkadering dan de huidige regelgeving voorziet.

2 Over wie hebben we het?

2.1 Inspelen op onderwijs- en opvoedingsnoden

Volgens de Europese verklaring over de rechten van doofblinde personen (2004) is doofblindheid een specifieke handicap gekenmerkt door een combinatie van zowel visus- als gehoorproblemen.¹ Niet alle doofblinde personen zijn volledig doof én volledig blind. Een persoon wordt als doofblind beschouwd als er door de interactie tussen visus- en gehoorproblemen geen of nauwelijks compensatie mogelijk is van de ene beperking door een beroep te doen op het andere zintuig. Daardoor is doofblindheid meer dan een combinatie van visuele en auditieve problemen.

Doordat de beperking gekoppeld is aan de zeer beperkte compensatiemogelijkheden, zijn kansen tot persoonlijke activiteiten en tot participatie in de samenleving zwaar belemmerd. Hierdoor ervaren de betrokken personen zware beperkingen op het vlak van informatie, communicatie en mobiliteit.

Doofblinde mensen hebben diverse ondersteuningsnoden die mee worden beïnvloed door de genese van de beperking en vooral door het tijdstip in de ontwikkeling waarop die zich stelt:²

- **Prelinguaal doofblinden** (door aangeboren of congenitale doofblindheid) zijn mensen die doof of slechthorend én blind of slechtziend zijn of geworden zijn vooraleer ze enige taal verwerven. Ze beschikken niet over voldoende visuele stimuli om de zware gehoorproblemen te compenseren en vice versa. De afwezigheid van auditieve en visuele prikkels heeft belangrijke gevolgen voor de ontwikkeling van kinderen. De baby moet zich een beeld vormen van de wereld en beschikt hiertoe alleen over zeer fragmentaire (tactiele) informatie. Dat leidt tot een vicieuze cirkel van isolement en deprivatie en onvoldoende stimuli voor de verschillende ontwikkelingsdomeinen. Het kind komt op die manier zeer moeilijk spontaan tot betekenisgeving, tot een veiligheidsgevoel of tot interactie. Het aanwezige visusprobleem kan niet worden gecompenseerd door een scherper gehoor; het aanwezige gehoorprobleem kan niet worden gecompenseerd door een scherper zicht. Kinderen in deze situatie kunnen enkel informatie verwerven, communiceren (en dus tot leren en ontwikkelen komen) door tactiele informatie. De leer-

---

¹ European Parliament, *Declaration of the European Parliament on the Rights of Deafblind People* (European Union, 2004) <[http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?reference=P5_TA\(2004\)0277&language=PL](http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?reference=P5_TA(2004)0277&language=PL)>.

² European Deafblind network, *European Deafblind Indicators. Mapping Opportunities for Deafblind People across Europe. Government and Voluntary Sector Responses to the Growing Issue of Deafblindness in Europe, 2014* <<http://www.fesoce.org/docs/Final Report - Deafblind Indicators.pdf>>.

en ontwikkelingsprocessen van prelinguaal doofblinde kinderen verlopen dus zeer langzaam. Zij hebben dan ook nood aan een zeer gerichte en intensieve ondersteuning.

- Mensen met verworven doofblindheid zijn doofblind geworden na de ontwikkeling van taal (post-linguale doofblindheid). Bij **postlinguale doofblindheid** kunnen leer- en ontwikkelingsprocessen verder bouwen op eerder verworven concepten (taal en/of visuele prikkels). Leer- en ontwikkelingsprocessen kunnen bij deze kinderen gerichter verlopen, mits ondersteunende communicatievormen die passen bij de noden van het kind: tactiele ondersteuning, voldoende tolkondersteuning (gebarentolk, spreektoolk, schrijftolk, ...).
- **Ouderdomsdoofblindheid:** verworven doofblindheid op oudere leeftijd.

2.2 Focus van het advies

Voor het vaststellen van de onderwijs- en opvoedingsnoden vertrekt de Vlor niet vanuit bovenstaande medische driedeling, maar wel vanuit een bio-psychosociaal model. Maar om adequaat in te spelen op onderwijs en opvoedingsnoden is het onderscheid van prelinguale en postlinguale doofblindheid cruciaal.

Dit advies focust op de groep lerenden die prelinguaal doofblind zijn. Voor deze leerlingen verloopt het leerproces immers zeer specifiek. Het proces voor het bekomen van gedeelde aandacht dat cruciaal is om ontwikkelingsprocessen op gang te brengen verloopt heel langzaam via de tast. Dit niet enkel omdat alle successief verworven indrukken tot één beeld moeten opgebouwd worden via cognitieve processen. Maar ook omdat de handen die nodig zijn om er over te communiceren, op hetzelfde ogenblik ook nodig zijn voor het waarnemingsproces. Dit is een cruciaal gegeven in het onderwijs om adequaat te werken vanuit de specifieke noden van personen met doofblindheid.

De ontwikkeling van prelinguale doofblinden op verschillende ontwikkelingsdomeinen stimuleren, vraagt dus een zeer specifieke orthopedagogische, orthodidactische en infrastructurale benadering. Dit betekent echter niet dat de doelgroep van jongeren die doofblind worden tijdens hun schoolloopbaan (postlinguale doofblinden) uit het oog mag worden verloren. Ook deze leerlingen hebben nood aan informatie via de tastzin maar doordat ze ooit hetzij visuele hetzij auditieve prikkels hebben verwerkt, verloopt hun leerproces anders.

3 Prevalentie

Het is niet zo eenvoudig om cijfers te vinden over het aantal leerlingen die voldoen aan de definitie van doofblindheid zoals hierboven gegeven. We vallen steeds terug op schattingen.

Voor Vlaanderen deden we een beroep op cijfers van het Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap (VAPH). Doofblinden worden in de gegevens van het VAPH niet apart geregistreerd. Daarom zijn onderstaande cijfers een combinatie van personen met een handicap met een handicapcode in de domeinen visus én gehoor. Binnen deze cijfers werden de aanvragen van leerplichtigen uitgefilterd. De cijfers die we hieronder citeren, moeten dan ook met de nodige omzichtigheid worden gehanteerd: het gaat hier niet enkel om congenitaal doofblinden maar over

alle kinderen en jongeren met een combinatie van gehoor- en visusproblemen. Hierin zitten grote variaties in zorgprofiel.

Over de onderzochte periode van 10 jaar (2006-2015) werden binnen het VAPH 128 minderjarigen met een handicapcode in het domein visus én in het domein gehoor geregistreerd. Het gaat gemiddeld om een 13-tal personen per jaar.

Binnen Vlaanderen komen de meeste kinderen met congenitale doofblindheid terecht in het Begeleidingscentrum Spermalie in Brugge. In september 2015 ging het om 7 (congenitale) doofblinde kinderen tussen 2,5 en 21 jaar. Het gaat dus om een vrij zeldzame beperking, maar de mogelijkheden van deze kinderen en hun ondersteuningsnoden zijn zeer specifiek.

4 Internationaal-juridisch kader

Internationale organisaties zoals de VN en het Europees Parlement, formuleerden verklaringen die relevant zijn voor het onderwijs aan doofblinde kinderen. Die benadrukken de rechten op ondersteuning, ontwikkeling en participatie van doofblinden (zowel kinderen, zowel congenitale als verworven doofblindheid, en volwassenen).

Het **VN-verdrag over de rechten van personen met een handicap** (2008) bevestigt in het art. 24 heel nadrukkelijk het recht van ieder kind op onderwijs, met name op een inclusief onderwijssysteem op alle niveaus en voorzieningen voor een leven lang leren. Dat moet de volledige en optimale ontwikkeling van het kind garanderen, passend bij zijn persoonlijkheid, talenten en creativiteit, mentale en fysieke mogelijkheden. Personen met een handicap wordt het recht gegarandeerd om daadwerkelijk te participeren in een vrije maatschappij.

Daarom mogen personen met een handicap niet op grond van hun handicap worden uitgesloten van het onderwijssysteem. Het verdrag garandeert redelijke aanpassingen naargelang de behoefte van de persoon in kwestie en een ondersteuning die nodig is om een effectieve deelname aan het onderwijs te vergemakkelijken. De ondertekenaars van het verdrag engageerden zich daarbij om doeltreffende, aan het individu aangepaste, ondersteunende maatregelen te nemen die de cognitieve en sociale ontwikkeling van de lerende optimaliseren.

Meer specifiek voor doofblinden, garanderen de lidstaten dat het onderwijs plaatsvindt in de talen en met de communicatiemethoden en -middelen die het meest geschikt zijn voor de desbetreffende persoon en in een omgeving waarin hun cognitieve en sociale ontwikkeling worden geoptimaliseerd. Dat impliceert maatregelen voor de aanstelling van leerkrachten die hiervoor de nodige competenties bezitten.

Het **Europees Parlement** formuleerde in 2004 een specifieke verklaring over de rechten van doofblinde personen. Die pleit voor rechten op participatie, onder meer door werk en opleiding, door levenslang leren en door een recht op een-op-eenondersteuning voor communicatie, (o.a. tolken).

5 Welke onderwijsondersteuning is nodig om tegemoet te komen aan de onderwijs- en opvoedingsnoden van congenitaal doofblinden?

Onderwijs voor doofblinde kinderen kan blijvend worden gegarandeerd door een specifieke onderwijsondersteuning uit te bouwen die tegemoet komt aan de onderwijs- en opvoedingsnoden van de betrokken kinderen. Vanuit de hoorzitting die de Vlor hierover organiseerde (zie colofon), blijkt dat er aan enkele orthopedagogische en orthodidactische principes moet voldaan zijn om de ontwikkeling van de talenten van een doofblind kind te stimuleren. Die principes maken meteen ook de eisen voor de omkadering duidelijk.

Een vroege detectie van onderwijs- en opvoedingsnoden en een vroege begeleiding is noodzakelijk. Doordat een baby/kind vanuit zeer fragmentaire (tactiele) informatie een beeld moet vormen van de wereld, dreigt isolement en deprivatie. Dit moet voorkomen worden door een **vroege stimulering** die de verschillende ontwikkelingsprocessen op gang brengt. Daarom is een afstemming met de vroegbegeleiding en de thuisbegeleiding noodzakelijk.

Informatieverwerving en het contact met de buitenwereld berust op de tast- en reukzin. Dit levert een fragmentair proces van informatieverwerving op. Dit vraagt om een erg voorspelbare, **gestructureerde omgeving** met zeer veel herhaling. Dit vraagt ook om een **lange oefentijd** om informatie te laten doordringen.

Kinderen doorlopen ontwikkelingsprocessen in een zeer **individueel tempo**. Dat geldt a fortiori ook voor de kinderen van deze specifieke doelgroep. De begeleider zoekt naar de aanknopingspunten om op het juiste moment in te spelen op het gedrag van het kind en hierop aansluitend een volgende stap in de ontwikkeling op gang te brengen. Deze processen verlopen zeer individueel en niet volgens vaste patronen. Het onderscheid tussen basis- en secundair onderwijs is voor deze leerlingen zonder betekenis. De Vlor pleit voor een continuüm dat gebaseerd is op handelingsplanning. Dit heeft als gevolg dat de ontwikkeling niet stopt op de leeftijd van meerderjarigheid. Het is voor deze populatie absoluut noodzakelijk dat alle ontwikkelingskansen blijvend worden gegarandeerd, ook na de leeftijd van de meerderjarigheid (zeker tot 25 jaar). Een levensloopperspectief met een warme overdracht tussen onderwijs en welzijn is daarvoor noodzakelijk.

De ontwikkeling van deze kinderen verloopt noodzakelijk vanuit een (individuele) relatie tussen de lerende en de leerkracht (of begeleider) en vraagt dus een **een-op-eenrelatie**. Dit alles om het doofblinde kind doorheen de jaren steeds meer inzicht te kunnen bijbrengen omtrent wat er zich in de grote groep afspeelt en wat het leven hen te bieden heeft. De interactie verloopt aan de hand van een zeer nauwkeurige observatie en communicatieve interacties starten van kleine signalen van de kinderen.

De ontwikkeling van een doofblind kind vraagt om een benadering waarin begeleiders vanuit **multifunctionele centra** samenwerken met het schoolteam en andere therapeuten.

6 Beleidsaanbevelingen op de korte termijn

6.1 De omkadering binnen onderwijs moet een een-op-eenrelatie toelaten

De Vlor pleit ervoor dat onderwijs voorziet in een vaste omkaderingsnorm voor doofblinde kinderen en hierin uit te gaan van een een-op-eenrelatie tussen de lerende en de onderwijsgevende. Cruciaal is dat de beschreven tactiele communicatie enkel onder deze vorm mogelijk is. Daarenboven moet deze norm toelaten om te voorzien in continuïteit in het ontwikkelingstraject en de handelingsplanning. Hierin is een duurzame begeleiding met een sterkere vertrouwensband tussen onderwijsgevende en de leerling noodzakelijk.

6.2 Competentie-ontwikkeling blijven garanderen

De Vlor stelt vast dat de ontwikkeling stimuleren van doofblinde kinderen een zeer hoge specialisatiegraad vraagt. Om die reden is het wenselijk dat de beschikbare expertise wordt gebundeld en doorgegeven. Er is nood aan een continu professionaliseringstraject binnen het schoolteam. Dit vraagt tegelijk om een stabiel team.

Expertise kan ook maar worden ontwikkeld door reflectie, intervisie en multidisciplinaire samenwerking. Overlegtijd is daarom een noodzaak.

7 Beleidsaanbevelingen op middellange termijn

7.1 Optimaliseren van de samenwerking met de welzijnssector

De Vlor verwijst in deze context naar de beleidsaanbevelingen over onderwijs aan kinderen met ernstige en meervoudige beperkingen.³ De raad vroeg daarin dat Onderwijs en Welzijn een gezamenlijke verantwoordelijkheid opnemen om een complementair en geïntegreerd onderwijs- en zorgaanbod te realiseren. Dit vraagt om een flexibele en intensieve samenwerking tussen onderwijs- en welzijnsvoorzieningen en eventueel met andere relevante sectoren.

Noodzakelijke maatregelen daarbij zijn:

- een globaal regelgevend kader voor deze gezamenlijke opdracht;
- een convenant tussen Onderwijs en Welzijn waarin de aard en de modaliteiten van de samenwerking gestipuleerd zijn en eventueel overleg plegen met andere relevante sectoren (mobiliteit, gezondheid, ...);
- een wederzijds afgestemd opname- en inschrijvingsbeleid voor doofblinde kinderen en ernstig meervoudig gehandicapte kinderen;
- de samenwerking tussen Onderwijs en Welzijn op diverse domeinen mogelijk maken.

---

³ Vlaamse Onderwijsraad, Vast Bureau. [Beleidsaanbevelingen over onderwijs aan kinderen met ernstige en meervoudige beperkingen](#), 2 juli 2015.

7.2 Nadenken over optimalisering van onderwijs voor kinderen met meervoudige beperkingen

De Vlor vindt dat de ondersteuningsnoden voor kinderen die prelinguaal doofblind zijn (omkadering vanuit een een-op-eenrelatie en intense samenwerking met welzijn) sterke gelijkenissen vertonen met de noden van kinderen met ernstige en meervoudige beperkingen waarover de Vlor eerder een advies formuleerde.⁴ De raad vraagt daarom dat er werk wordt gemaakt van een structureel beleidskader voor een adequaat antwoord op de onderwijs- en opvoedingsnoden van alle kinderen met een zeer zware zorgvraag die voortvloeit uit de combinatie van meerdere handicaps. De Vlor is vragende partij om dit debat te voeren en op de agenda te zetten.

Mia Douterlungne
administrateur-generaal

Harry Martens
voorzitter

---

⁴ Vlaamse Onderwijsraad, Vast Bureau. [Beleidsaanbevelingen over onderwijs aan kinderen met ernstige en meervoudige beperkingen](#), 2 juli 2015.